

sittavan Suomelle paitsi pysymistä sotilaallisesti vahvana myös liittoutumista, jos tilanne pahenee. Puskurin osa ei Friedmanin mukaan välttämättä ole huono, Venäjä on kiinnostunut enemmän turvallisuudestaan kuin laajenemisesta tai miehityksestä. Tähänkö pienten valtioiden pitäisi luottaa? Entä jos nekin haluavat varautua pahimpaan?

Millainen on Euroopan yhteisen tulevaisuus? Friedman ei tunnu uskovan EU:n pysyvän pitkään nykyisenlaisena. EU:n myötä Eurooppa vaihtoi ideologiaa militarismista ekonomismiin, mutta takkuavasta ekonomismista saatetaan palata militarismiin. Varsinaiset sodatkaan eivät Friedmanin analyysissä ole poissuljettuja Euroopasta, edes sen ydinalueilta. Valintana on sota, jos eturistiriidat ovat riittävän suuret. Koko Euroopan kannalta Saksan ja Venäjän suhde on Friedmanin mukaan tulevaisuudessa ratkaiseva, jälleen kerran.

Kaikki maailman tai ainakin Euroopan kansat – yhtykää! Näytetään Friedmanille, että pahimmat vaihtoehdot eivät aina toteudu. Historiaa ei ole determinoitu toistamaan itseään. Maailmaa voi muuttaa paremmaksi. Siihen on keinoja, mutta niitä ei löydy Friedmanin kirjasta. Meidän muiden on keksittävä ne.

VESA HIRVONEN
DOS., LAHTI

CHRISTINE LIENEMANN-PERRIN & WOLFGANG LIENEMANN (HRSG.)

Religiöse Grenzüberschreitungen: Studien zu Bekehrung, Konfessions- und Religionswechsel / Crossing Religious Borders: Studies on Conversion and Religious Belonging. Studien zur Außereuropäischen Christentumsgeschichte (Asien, Afrika, Lateinamerika) / Studies in the History of Christianity in the Non-Western World, Bd./Vol. 20. Wiesbaden: Harassowitz, 2012.

Religiöse Grenzüberschreitungen / Crossing Religious Borders on koottu Baselissa pidetyissä seminaareissa 2009–2011 ja sen 900 sivua sisältävät yli 40 artikkelia saksaksi ja englanniksi. Yhteistä on kääntymyksen teema, mutta aihetta lähestytään hyvin eri näkökulmista: sosiologisesti, teologiselta kannalta ja myös kirkko-oikeudellisesti. Artikkeliryhmien jaottelu taas perustuu maantieteeseen. ”Ei-länsimaisuudesta” huolimatta teos lähtee liikkeelle lähetystyöhistoriasta ja Sveitsin maahanmuuttajien tilanteesta. Lukijaa muistutetaan mm. Wilhelm Gundertista (k. 1971), joka siirtyi Japanin-lähetystyöstä japanologiksi ja lopulta rehtoriksi Hampurin yliopistoon. Natsipuolueen jäsenenä hänet syrjäytettiin sodan jälkeen, olihan hän halunnut opiskelijoistaan juuri ”Führerin sotilaita”. Gundert oli ollut jo lähetystyöntekijänä ristiriitainen: hän kannatti Uchimuro Kanzon ajatusta yhteisöistä, jotka olivat maallikkojen piirejä ilman hierarkiaa (*mukyokai*). Gundertin ”ei-kirkon” jäsenet kääntyivät kuitenkin lopulta high church -anglikaaneiksi.

Intialaisen Anand Nayakin (k. 2009) kääntymyskertomus on aitou-

deksaan puhutteleva. Nuorena jesuittana Nayak tiesi, mikä on oikein. Opiskelijoiden vallankumousvuonna 1968 hän koki kuitenkin sisäisen vallankumouksen hinduluostareissa, ja hänkin kiinnostui oman maansa spiritualiteetista. Tärkeimmät vaikutteet Nayak sai Anthony de Melloilta, jonka sadhana-mietiskelyä hän ryhtyi opettamaan ”kolmannen kääntymyksensä” eli naimisiin menonsa jälkeen. Nayakin mukaan ”de Mello vaati kääntymystä rakkauteen, kun taas kardinaali Ratzinger vaati kääntymystä lakiin ja traditioon”.

Teoksen parasta antia on Ulrich Luzin eksegeettinen artikkeli konversioista Uudessa testamentissa. Paavali ei Damaskon tiellä ”kääntynyt” uuteen uskontoon, vaan tuli tuntemaan Kristuksen. Kuitenkin Rooman valtakunnassa tapahtui massiivinen kääntymys kristinuskoon Konstantinoksen aikana. Luz katsoo, ettei Uuden testamentin maailmalla ole rinnakkaisilmiötä meidän aikamamme, vaan ”vanhan” ja ”uuden” välillä on jatkuvuus. Kääntymykset ovat elämänskaaren vaiheita. Tämä teema toistuu kirjan artikkeleissa. Uskonollisuus on yksilön henkistä moniajota, jolle kirjallisuus antaa termejä patchwork, bricolage tai conversion career. Jos kyse on synkronisesta uskuntojen päällekkäisyydestä – kuten esim. Japanissa – on kyseessä multiple belonging.

Uskonnonvapauden puute islämilaisissa maissa koetaan artikkeleissa ongelmaksi. Hüseyin Ağuıçenoğlu osoittaa, ettei Turkin ”maallinen” valtiokaan ole voinut taata uskonnonvapautta. Atatürkin uudistukset eivät erottaneet Turkin valtiota uskonnosta, vaan tekivät valtiosta uskonnollisen toimijan. Samalla kun Turkkiä eurooppalais-tetaan, vainotaan ulkomaisiksi koettuja kristittyjä, kuten katolisia pappeja, yhä enemmän. Turkin valtion ”maallisuus”, laïcité, onkin jotakin aivan muuta kuin Ranskassa.

Länsi-Euroopan lähialuetta on myös Venäjä. Erich Bryner kuvaa,

kuinka ortodoksista kirkkoa käytettiin tsaarinvaltapolitiikan välineenä 1800-luvun Puolaa venäläistettäessä. Ulkomaisten lähetystyöntekijöiden virta Neuvostoliiton kaaduttua on johtanut kirkon jälleen pelokkaana torjumaan ”kanoniselle alueelle” tehtyä proselytismia. Suomalaisten Missio Volga 1992 mainitaan esimerkkinä evankelisaatiosta, mutta sillä oli todennäköisesti enemmän sormenpääntunmaa kuin monilla muilla.

Sveitsiläisteologit Rudolf von Sinner ja Daniel Frei kertovat helluntaikirkkojen tilanteesta ja uskonnollisesta mobiliteetista Latinalaisessa Amerikassa. Kääntymys helluntaikirkkoon tuo tiukkoja normeja, mutta yksilölle kääntymys on silti (voittopuolisesti) myönteinen tapahtuma. Myös kääntymisen islamiin tai meneminen luostariin, kun ne ovat yksilön oma ratkaisu, ovat positiivisen uskonnonvapauden toteuttamista, vapautta ”johonkin”.

Teoksen monet muut artikkelit perehtyvät kiinalaisen, nigerilaisen, kamerunilaisen, malesialaisen, indonesialaisen ja pakistanilaisen uskontomaailman kääntymistilanteisiin. Niitä on tässä mahdotonta yksityiskohtaisesti esitellä. Välillä lukijalle tulee tunne siitä, että kuvan yksi reuna peittää toisen. Aasiassa multiple belonging on mahdollista ja kiinalainen ”heterotopia” merkitsee, että kristinuskon on assimiloitava ainakin joitakin piirteitä valtakulttuurista ja alistuttava muutenkin valtaeliittiin. Uskontojen yhdistely ei ole kuitenkaan aina mahdollista. Roomalaiskatolinen kirkko edellyttää virallisesti, että eikatolisen kristityn kanssa avioituvaa pyytää dispensssia ja sitoutuu kasvatamaan lapset katoliseen uskoon. Käytännössä ei ole kuitenkaan valtiollista pakotetta, jotta kanoninen pykälä toteutuisi. Toisin on islamilaisessa maailmassa, jossa vaimon ja lasten on seurattava (muslimi)miehen uskontoa.

Juridinen osuus on mielenkiintoinen myös Suomea ajatellen.

Münchenin katolisen hiippakunnan lakimies René Löffler pohtii kirkosta eroamista, joka on noussut kanonis-juridiseksi ongelmaksi. Löffler itse lainaa sivun pituisessa alaviitteessä Benedictus XVI:ta ja problematisoi yhdessä muiden juristien (Zapp, Lüdecke) kanssa, voiko kirkkolaitoksesta eroaminen olla myös ero kirkon hengellisestä yhteydestä. Voiko siis käytännössä olla kirkon ”kirjoissa”, mutta jättää verot maksamatta? Kanonisen oikeuden mukaan kaikki kastetut kuuluvat kirkon hengelliseen yhteyteen, mutta kirkon jäsenen tulisi myös tukea kirkon taloutta. Vatikaanin II konsiili esitti, ettei näkyvän Rooman kirkon ja näkymättömän Kristuksen kirkon välillä ole tiukkaa identiteettiä (*est*) vaan tiukinnanvaraisempi yhteys (*subsistit*). Tämäkin suhteellistaa kirkosta eroamisen peläksi kirkkolaitoksesta eroamiseksi (Körperschaftsaustritt). Löfflerin artikkeli tuntuu saivartelulta vakavan kysymyksen äärellä: miksi yli 200 000 henkeä vuodessa eroaa Saksan historiallisista kirkkoista? Kirkon näkökulmasta kysymys on siitä, tuleeko heille tarjota kirkollisia palveluja kuten viimeinen voitelu ja kirkollinen hautaan siunaaminen. Asiaa tuskin edistää se, että baijerilainen kirkkojuristi tykittää omaa piispainkokousta: onko artikkeli tutkimusta vai kirkkopoliittikkaa? Paavin baijerilaisuuden varaan ei voi enää muutenkaan rakentaa.

Kirjan lopussa on saksaksi ja englanniksi Lienemannien esittämät kolme lähtökohtaa uskontojen vuorovaikutukselle. Ne ovat: 1. empiirinen lähtökohta (uskontoja on faktisesti olemassa, sanoivat ateistit mitä tahansa), 2. juridis-normatiivinen lähtökohta (oikeusvaltiot eivät voi suosia yhtä uskontoa muiden kustannuksella) ja 3. uskonnollis-normatiivinen lähtökohta (toisten uskonyhteisöjen kanssa on pyrittävä rauhanomaiseen rinnakkaiseen eloon). Uskonnon levittäjä koskee puolestaan missiologinen etiikka. Entistä uskontoa ei saa kohtuuttomasti arvostella. Avustustyö tai mahdollisuus koulunkäyntiin ei saa muodostua kääntymyksen houkuttimeksi. Uskonnollisen julistustyön kohdalla ei tule sortua ylilyönteihin muttei myöskään ylivarovaisuuteen.

Teos ”uskonnolliset rajanylitykset” saisi tarjota enemmän punaista lankaa. Raskaan opuksen rinnalla pokkarikoon *Conversion of a Continent* (Steinenga & Cleary (ed.), 2007) kertoo, että selkeys ja kompaktius on myös mahdollista – Frei ei sattumalta viittaa kyseiseen kirjaan. Tässä kirjassa jo terminologiset lähtökohdat ovat jo ka kirjoittajalla omanlaisensa. Puuttuvaa yhtenäisyyttä on osin luotu ristiviitteillä. Konversio voi olla aikakaudesta ja maanosasta riippuen nopeaa tai hidasta, yksilöllistä tai yhteisöllistä. Ehkä tämän moni-ilmeisyyden osoittaminen onkin kirjan saavutus? Professori Klaus Koschorken toimittama teossarjaa ei tilata Suomen kirjastoihin, mutta missiologien kannattaisi seurata sen kulkua.

JUKKA RAUNU
TEOL. TRI, VANTAA

DAVID I. KERTZER
**The Pope and Mussolini:
The Secret History of Pius
XI and the Rise of Fascism
in Europe. Oxford: Oxford
University Press, 2014.
549 s.**

Yhdysvaltalaisen sosiaalishistorioitsijan David I. Kertzerin teos on kertomus kahden voimakkaan persoonan rinnakkainelosta 1920–1930-lukujen Roomassa. Achille Ratti ja Benito Mussolini nousivat kumpikin omalle valtaistuimelleen samana vuonna 1922, Mussolini Italian pääministeriksi ja Ratti paaviksi nimellä Pius XI. Paavi kuoli luonnollisen kuoleman alkuvuodesta 1939, kun taas Mussolini kuoli kommunistipartisanien luoteihin aivan sodan lopulla.

Kertzer on käyttänyt laajasti paitasi kirkollisia arkistoja (Uskonopin